

Príbehy zvierat

Príbehy zvierat

Ivan Kňaze

Príbehy zvierat

1. vydanie, 2022

© Autor textov: Ivan Kňaze

Editor: Daniel Kollár

© Fotografie: Ivan Kňaze

© Dizajn: Zuzana Kollárová a Marianna Lázníčková

Grafická úprava: Zuzana Kollárová

Jazyková úprava: Marta Bábiková

Tlač: impression world, spol. s r. o., Prešov

Akékoľvek, hoci aj čiastočné použitie diela je dovoľené
len s písomným súhlasom vydavateľstva DAJAMA.

© RNDr. Daniel Kollár – DAJAMA

Karľoveské rameno 4B, 841 04 Bratislava

www.dajama.sk

Vydalo vydavateľstvo DAJAMA v roku 2022 ako svoju 365. publikáciu.

ISBN 978-80-8136-149-4

Obsah

Slovo autora	4
Hravé správanie zvierat.....	6
Rys zapálený láskou	10
Kamzíčie starosti aj radosti.....	14
Milovanie vo vode	18
Medveď na záletoch.....	22
Milovanie v studenej perine	28
Múdry jazvec	32
Statočnosť a lenivosť orla	36
Samopašná liška	40
Láska pri brlohu	44
Nenásytné zobáky.....	48
Zimné zamyslenie jeleňov	52
Svišť – strážca hôr	56
Pomalý chodec – salamandra.....	60
V svadobnom revíri veverice.....	64
Vzdušný pirát	68
Vzdorovitá lasica.....	72
Hadí jed	76
Svadobné chvíle líšok	80
Zajačí voľný ring	84
Rodičia myslia na svoje deti	88
Stretnutie medveďa s človekom.....	92

Slovo autora

Celých päťdesiat, možno až šesťdesiat rokov som sa túlal po našej prírode. Až tak na tom nezáleží, koľko času som v prírode strávil, podstatné je, prečo som v nej strávil toľko času. A práve to som chcel vedieť aj ja.

Spočiatku, ako chlapec, som z domu utekal za vtákmi, i keď som vedel, že otec ma potom zbije.

Neurobil som robotu, ktorú mi prikázal. Mali sme gazdovstvo, to bol náš chlebík, a roboty bolo vyše hlavy. No neskôr otec pochopil, že vtáky naozaj milujem tak ako on, veď ich aj doma choval, mali sme to obaja asi v krvi.

Po večeroch som myslel na to, kam zasa zajtra vybehnem, kde majú škorce diery v strome, kde

Autor na týždňovke v plnej výzbroji

si straky robia veľké hniezdo alebo kam chodia diviaky rozrývať polia. Rozmýšľal som nad tým, čo budem robiť zajtra, aby som otcovi pomohol, aj aby som vybehol do blízkeho lesa. Cez prázdniny som pásaval kravy. Vždy som sa tešil, keď som kravku viedol na pasienok, tam som ju pustil a už aj som bol v lese. A krava, akoby mala rozum, (vnímal som to tak), neušla a pásala sa, pokiaľ som neprišiel z lesa späť.

Človek myslí, premýšľa, má pamäť, indikátor tohto konania je mozog a miecha, teda celá centrálna nervová sústava. A či tieto všetky potrebné orgány pre pamäť nemajú aj zvieratá? Určite majú a dokonca ich majú aj bezstavovce, len v inom zložitom systéme akýchsi nervových uzlín.

To ma povzbudilo. Šesťdesiat rokov som žil so zvieratami, žil som ako rozmýšľajúci človek, pri tom som už vedel, že s každým tvorom sa dá dohovoriť. Človek sa však musí naučiť jeho reč, poznať jeho povahu a potom veľmi rýchlo pochopí, o čom by taký medveď mohol uvažovať. Ba niekedy sa mi zdalo, že lepšie sa dohovorím so živočíchom ako s niektorými ľuďmi. Aj človek všelijako

rozmýšľa a veru, to isté som videl aj u zvierat, ktoré som na dennom poriadku sledoval. V očiach vidím, aké má človek srdce, ale to vidím aj u niektorých zvierat.

Videl som, počul som a vnímal som, že zvieratá tiež vidia, počúvajú a vnímajú moje správanie a napokon, možno ešte lepšie, pretože vyššie druhy zvierat majú oveľa dokonalejšie vyvinutý čuch ako človek. Pri stretnutí so zverou som mal taký dojem, že ten živočích má viac rozumu ako ja, lebo ma okabátil.

Postupne, ako roky ubiehali, býval som viac a viac dní a týždňov v našich lesoch, horách, na lúkach a poliach. Spával som v poľovníckych chatách, na posedoch, v aute, alebo len tak, pod stromom, aby som bol v kontakte s pozorovaným živočíchom deň aj noc.

Mojím zámerom bolo najmä porovnávať myslenie človeka s myslením zvierat. Vedel som to od začiatku mojich štúdií, že musím živočícha sledovať a čo najpodrobnejšie ho poznať. Za najdôležitejšie považujem, aby som pochopil, ako vlastne zviera vníma predmety svojho okolia. Ak toto docielim, s najväčšou pravdepodobnosťou už viem, čo si zviera, čo je predom mnou, môže myslieť. Samozrejme, že sa môžem len domnievať, čo si zviera myslí. Zmýšľanie živočícha musím uhádnuť z jeho správania a emócií.

Svoje pozorovania živočíchov som fotografoval, podrobne opisoval a potom svoje postrehy doplnil hodnovernými poznatkami iných etológov. Ak som čitateľovi dokázal odovzdať nové poznatky zo správania zvierat, dokázal som to len vďaka dobrodružnému a tuláckemu spôsobu života, ale aj vďaka manželke, trom deťom a teraz už aj šiestim vnúčatám, že mi moje potulky tolerovali a že mi predovšetkým prinášajú radosť do života.

Ivan Kňaze

Hravé správanie zvierat

Jedným z obľúbených miest, kam som sa v minulosti vždy rád vracal, bola časť revíru na Čierťaži vo Veporských vrchoch. Už pri vstupe do tejto oblasti cez dlhú dolinu Predajnianske čelno som mal vznešený pocit. Túžil som tam byť čo najdlhšie najmä v čase, keď medvede vychádzali z brlohov a medvedice vodili von narodené medviedäta. Vedúci lesnej správy Juraj Ramaj ma dlhé roky ubytovával v poľovníckej chate na Kolbe. Boli to nezabudnuteľné a očarujúce chvíle strávené s medveďmi.

Najviac ma vždy potešila medvedica s mláďatami... No, pravdaže, priznám sa, že pri tomto pohľade sa ma vždy zmocnilo aj akési vzrušenie – či aj strach? Trvalo to minimálne do okamihu, keď sa medvedica uložila do trávy pod strom a medviedäta sa začali „slobodne“ hrať. Slovo slobodne som dal do úvodzoviek preto, lebo z pohľadu

Pri hrách mladých kún je vždy jedno mláďa dominantné

pozorovateľa to skutočne vyzeralo ako slobodné šantenie medveďíkov. Až keď som sa započúval lepšie, zistil som, že medvedice sa pri hrách s mláďatami rozprávajú. Rôznymi zvukovými signálmi ich napomínajú a usmerňujú, a keď niektoré z mláďat vyvedie niečo nezvyklé, čo by mohlo poškodiť ostatné, medvedica mu to výrazne dá najavo citoslovcom „bau“.

Medvedica z brloha spod Mitrovej chodila na to isté miesto pravidelne každý podvečer. Bola tu aj potrava, ktorou vnaďili medvede. Chodil som sem každý deň počas desaťdňového pobytu v chate. Zdalo sa mi, že medvedica si zvykla aj na môj nepríjemný ľudský pach. Keď fúkal „zlý“ vietor, teda odo mňa k medvedici, zagúľala očami a pomaly zodvihla hlavu, pričom natáhovala nos nápadne dovysoka. Vtedy sa k nej obrátili aj obidve mláďäta. Pri hrách ich medvedica učila spoznávať cudzí pach človeka, na ktorý si musia dávať pozor. Matka im naznačovala, ako sa majú správať. Postupne som pri hrách videl, ako aj mladé začali dvíhať papuľky dovysoka a vetrili nosom.

Človek dívajúci sa na hravé správanie medvedích mláďat sa akoby vracal do vlastnej mladosti. Ako deti sme sa hrávali, naháňali, vystrájali a váľali po sebe ako medviedäta. Medviedäta sa často

Mladý rys sa pri hre učí utočiť na korisť

hrávajú na kráľa. Jedno je kráľom – je dominantné a rozkazuje, vedie hru a ostatné ho poslúchajú, presne tak sme sa hrávali aj my ako deti.

Významný americký biológ R. M. Fagen vo svojej knihe uviedol, že „hravé správanie zvierat je bez vážneho podtextu“. Hranie zvierat v mladom veku je činnosť, ktorá sa bežne vyskytuje u všetkých živočíchov. Hraním mláďatá objavujú nové pohybové schopnosti. Práve hry majú rôznu motiváciu spojenú s útekem, útokom a loveckým správaním, ako to raz bolo aj s mladým rysom...

Na konci Zadnej doliny nad Istebným v Malej Fatre sme s Jozefom Tomíkom prespali v senníku. Do bojnickej zoologickej záhrady vtedy zhľadali mladého rysa. Jožko sa ako chovateľ o tieto šelmy veľmi zaujímal. Poľovníci našli pod vrcholom Mackova rysí brloh. Sedávali sme tam oproti na skalnom hrote a pozorovali dve mláďatá. Vždy popoludní, keď rysia samica odišla na lov, sa oba mladé rysy vyšvihli von a hrám nebolo konca. Jeden rys sa neustále učil loveckému umeniu – súrodeneц mu pritom podhadzoval vetvičku alebo

Dve medviedatá sa neprestajne hrajú

šišku a druhý rys sa našponoval ako riadny lovec, vyskočil do výšky a dopadol prednými nohami na „korist“.

Do motivačnej skupiny hier patria aj pohybové hry. Vedci ich nazvali „motorické“. Keď som videl hrať sa tri kunie mláďatá, zdalo sa, akoby ich poháňal motor. Naháňačky prechádzajú do bojových hier, ktoré sa neskôr uplatňujú aj v sociálnej hierarchii. Bolo zaujímavé pozorovať päť líšiat, už dostatočne odrastených, pri brlohu na lúke neďaleko Hrochote. Mladé líšky sa celý deň hrali, naháňali, hýrili, napádali, bojovali. Mladé líšky pri

hrách robili aj niektoré nezmyselné úkony, prejavovali sa tu páriace momenty, ktoré v mladosti neplnia biologické poslanie, aké sa vo fylogénéze vyvinuli. Pochopil som, že líštičky sa hrali na dospelé jedince.

Pri motorických hrách mladých kún je vždy jedno mláďa dominantné. Keby to tak nebolo, mladé kuny by sa „poškrtili“. Za Vrúckom v senníku pod Jaseňovou sa kune lesnej narodili štyri mláďatá. Objavili ich lesníci, keď chceli po zime upratať staré neskrmené seno. Na malej lúčke pod senníkom mali mladé kuny hraciu plochu.

Zo senníka vybehlo najskôr jedno mláďa a pomalým krokom prezrelo prostredie. Potom sa na okraj lúčky vymočilo a položilo kúsok trusu. Po chvíli vyšlo druhé mláďa, ovoňalo trus, prešlo na opačnú stranu čistinky a urobilo si tiež potrebu. Že by ich matka od útleho veku učila označiť si teritórium? Chvíľu trvalo, keď s vychádzajúcim slnkom akoby vystrelil, vybehli štyri kunie mláďatá. Často kruté, až zúrivé hry predvádzali len tri mladé. To štvrté hru usmerňovalo a vždy sa postavilo vysoko na vrch, takže ostatné sa museli vždy hrať pod ním. Veľkou nevýhodou hier je ich nápadnosť. Veď kuny behali, „lietali“, bez akýchkoľvek zábran. Boli na očiach celému okoliu, ba aj vzdušnému priestoru. Významnú úlohu tu vtedy zohráva matka. Kým pri hrách líšok je matka na love, kuna matka je pri mladých a z úkrytu ich pozoruje. Ak zistí nebezpečenstvo, zavolá mláďatá do úkrytu.

Vydra je samotárka, na snehu sa pri hre zohrieva

Hravé líščatá

Osamotené mláďatá niektorých zvierat, najmä šeliem, sa hrajú aj samy so sebou alebo si nájdu náhradu za súrodenca. Napríklad mladý medvedík si nájde stromček, s ktorým sa dokáže hrať dlhé minúty.

Mladá, asi sedemmesačná vydra, ktorú sme počas zimy pozorovali, sa hrala so snehom a s predmetmi vyhrabanými spod snehu. Najviac sa však hrala s vlastným chvostom, potom naháňala svoje nohy, chytala vo vzduchu svoj chrbát a pritom sa točila do špirály, predvádzala všelijaké artistické kúsky. Vtedy som si uvedomil, že mladý jedinec vydá pri hrách obrovskú energiu. Avšak napriek tomu sa hravé správanie vo vývine zvierat presadilo ako veľmi dôležité. V prvom rade si živočích precvičuje funkciu svalového potenciálu a učí sa dokonale poznať sociálneho partnera. Zároveň sa pri hrách učí ovládať agresívne konanie a vyvíja si sociálne väzby.